

بسمه تعالی

عنوان:

«بررسی آثار فقر در کشور و ارایه راهکارهایی برای مقابله با آن»

استاد: دکتر مستولی زاده

پژوهشگر: مرتضی شهرابی

دانشگاه سمنان

پاییز ۹۹

مقدمه

- ▶ امروزه فقر موضوع بااهمیتی است که مستلزم بررسی و تجزیه و تحلیل است. روش‌های مقابله با فقر نیز اهمیت دارد، زیرا حدود نیمی از جمعیت جهان مانند قاره آفریقا و بخش‌هایی از قاره آسیا که پرجمعیت اند با فقر روبرو هستند.
- ▶ دلیل این موضوع تا حدود زیادی مربوط به تخصیص ناعادلانه منابع و امکانات اقتصادی است و با تاسف هر روز در دنیا افراد بیشتری در خط فقر قرار می‌گیرند .
- ▶ با توجه به تقسیم‌بندی کشورها به سه دسته توسعه‌یافته و در حال توسعه و توسعه‌نیافته می‌توان گفت که بیشتر کشورهای توسعه نیافته و بخشی از کشورهای در حال توسعه در فقر به سر می‌برند در حالی که کشورهای توسعه یافته که میزان رشد جمعیت کمی دارند هر روز ثروتمندتر می‌شوند و حتی منابع کشورهای فقیر را نیز به نفع خود مورد استفاده قرار می‌دهند .
- ▶ در این ارائه سعی شده است فقر و انواع آن، علل و آثار فقر و راهکارهایی برای مقابله با آن بررسی شود.

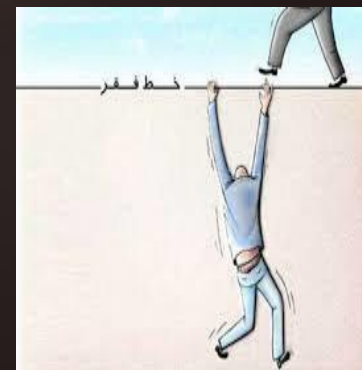
فقر چیست؟

▶ بیان مفهوم دقیق فقر و اندازه‌گیری آن کار آسانی نیست. اما علم اقتصاد سعی کرده تا جای ممکن و با یک تقریب مناسب این موضوع را تعریف و اندازه‌گیری کند. مفهوم فقر در میزان دسترسی افراد به منابع مورد نیاز جهت برآوردن نیازهایشان نهفته است. نیازهای انسان در پایین‌ترین سطح ممکن نیاز به خوراک، پوشاک، آب و سرپناهی برای زندگی است. اگر کسی از این منابع محروم شود فقیر مطلق نامیده می‌شود. گونه دوم فقر، فقر نسبی است که مفهومی به مراتب عام‌تر دارد. این دسته توانایی برآوردن نیازهای اولیه خود را دارند اما نسبت به سایر افراد توانایی تامین سایر نیازهای خود را به دلیل محدودیت مالی ندارد. برای مثال ممکن است کارمندی که برای خرید امکانات معمول در جامعه مثل خرید تلویزیون، کامپیوتر، دوچرخه و... یا تدارک برای یک مسافرت یا دعوت مهمان به خانه، مجبور باشد بیشتر از حد معمول کار کند فقیر به حساب می‌آید. به مفهوم ساده این فرد نسبت به افرادی که درآمد آنها برای تامین این نیازها کافی است فقیر به حساب می‌آید.

▶ سازمان بانک جهانی فقر را این‌طور توصیف می‌کند :

"فقر به معنی گرسنگی است. فقر نداشتن سرپناه است. فقر به معنی بیماری وعدم توانایی مراجعه به پزشک است. فقر یعنی عدم دسترسی به مدرسه و ندانستن نحوه خواندن است. فقر به معنی بیکاری، ترس از آینده، زندگی یک روز در یک‌زمان است.

▶ در اقتصاد برای تعیین افراد فقیر و سایرین (شامل افرادی با سطح زندگی متوسط و ثروتمند) از شاخصی تحت عنوان خط فقر استفاده می‌کنند. خط فقر (نسبی) میزانی از درآمد است که برای دسترسی به حداقل سطح زندگی پذیرفته شده در یک جامعه مشخص نیاز است. خط فقر به تعریف سازمان‌های جهانی در واقع حداقل درآمدی است که برای زندگی در یک کشور نیاز بوده و در نظر گرفته می‌شود افرادی که درآمدی کمتر از این حد دارند سلامت جسمی، روانی و آموزشی آنها با خطر مواجه می‌شود. این مفهوم امکان اندازه‌گیری فقر متناسب با زمان، مکان و شرایط هر اجتماع را فراهم می‌کند. برای مثال وقتی گفته می‌شود خط فقر در کشور به ازای هر فرد ۲۵۰.۰۰۰ هزار تومان است سرپرست یک خانواده ۵ نفره باید حداقل درآمد ۱.۲۵۰.۰۰۰ تومانی داشته باشد، در غیر این صورت فقیر به حساب می‌آید.

فقر چیست؟

▶ دو علت عمده در مورد وقوع فقر وجود دارد: ۱- پایین بودن درآمد که در این زمینه علت‌های مختلفی مثل پایین بودن بازدهی عوامل تولید، عدم هماهنگی‌های طبیعی - جغرافیایی و ... ۲- نابرابری توزیع درآمد؛ که شاید مهم‌ترین علت فقر در کشورهای در حال توسعه است یعنی در این کشورها کمبود درآمد به آن شدت که مطرح است وجود ندارد بلکه آنچه مهم است این است که قسمت اعظم درآمد در دست قشر محدودی از جامعه قرار دارد که این امر منجر به گسترش فقر عده کثیری از جمعیت این کشورها شده است.

▶ مساله فقر به دو عامل درآمد و توزیع آن بستگی دارد افزایش در متوسط درآمد جامعه فقر را کاهش و افزایش در نابرابری توزیع درآمد آن را افزایش می‌دهد. حساسیت فرآیند فقرزدایی نسبت به رشد اقتصادی و نابرابری توزیع درآمد متأثر از درجه تاثیرگذاری این عوامل می‌باشد. بنابراین تا اینجا مشخص شد که خط فقر در هر کشوری متفاوت است. اما مشخص شدن فقرا در جامعه چه کاربردهای اقتصادی مهمی می‌توانند داشته باشد. در تحلیل اقتصادی فقر را می‌توان به دو مقوله مهم محدود کرد؛ یکی از جهت هزینه‌ها و آسیب‌هایی که فقر به جامعه وارد می‌کند و دوم از جهت تاثیری که فقر افراد بر رشد اقتصادی می‌گذارد. افرادی که درآمد آنها فقط کفاف نیازهای اولیه آنها را نمی‌دهد بالطبع نمی‌توانند وارد سیستم آموزشی شوند و ممکن است وقتی می‌خواهند وارد بازار کار شوند تقاضایی برای آنها وجود نداشته باشد. تحت این شرایط این افراد برای گذران زندگی خود ممکن است دست به اعمالی بزنند که صدمات جدی به جامعه وارد کند. دزدی، قاچاق، جرم و جنایت و شیوع بیماری‌ها، همگی عواملی هستند که منشا اصلی آنها فقر است.

شایان ذکر است در ساختار اقتصادی ایران مردم اشتغال‌زایی و مقابله با فقر را از وظایف دولت میدانند در حالی که به وظایف خودشان که همان پرداخت مالیات است توجهی نمی‌کنند.

انواع فقر

از آنجاکه فقر از دیدگاه بین‌المللی به عناصر چندمنظوره و چندبعدی مانند منطقه، دوره، شرایط جغرافیایی، اوضاع و موارد دیگری بستگی دارد، بر اساس جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، روش‌های مختلفی برای شناسایی نوع فقر از دیدگاه بین‌المللی وجود دارد:

فقر مطلق

این نوع فقر از دیدگاه بین‌المللی به‌عنوان فقر شدید یا فقر مفرط (نکبت‌بار) شناخته شده است، این وضعیت شامل کمبود مواد اولیه، آب پاک، بهداشت، سرپناه، آموزش و اطلاع‌رسانی است. کسانی که به فقر مطلق گرفتار هستند، در تلاش برای مبارزه با مرگ‌ومیر کودکان از بیماری‌های قابل‌پیشگیری مانند مالاریا، وبا و بیماری‌های مرتبط با آلودگی آب، هستند. فقر مطلق معمولاً در کشورهای پیشرفته غیرعادی است.

این نوع فقر، نخستین بار در سال ۱۹۹۰ معرفی شد رابرت مک نامارا، رئیس سابق بانک جهانی،: "این شرایطی است که توسط سوء‌تغذیه، بی‌سوادی، بیماری، محیط‌زیست وحشی، مرگ‌ومیر بالای نوزادان و امید به زندگی کم، به‌گونه‌ای تعریف شده است که پایین‌تر از هرگونه تعریف معقول برای شأن انسانی است.

از دیدگاه اجتماعی تعریف شده است و استانداردهای زندگی را با استانداردهای اقتصادی مربوط به جمعیت در حال زندگی در محیط، مقایسه می‌کند. از این رو، این نوع از فقر از دیدگاه بین‌المللی به معنی اندازه‌گیری نابرابری درآمد است. به‌عنوان مثال، یک خانواده را می‌توان فقیر دانست اگر استطاعت تعطیلات را نداشته باشد یا نتواند برای مناسبت‌های گوناگون هدیه بخرد یا نتواند جوان خود را به دانشگاه بفرستد.

معمولاً فقر نسبی به‌عنوان درصدی از جمعیت با درآمد کمتر از نسبت ثابت میانگین درآمد محاسبه می‌شود. این یک معیار مورد استفاده برای تعیین نرخ فقر از دیدگاه بین‌المللی در کشورهای توسعه‌یافته ثروتمند است. در اتحادیه اروپا "اندازه‌گیری فقر نسبی برجسته‌ترین شاخص و رایج‌ترین شاخص پذیرش اجتماعی اتحادیه اروپا است

فقر نسبی

فقر موقتی

فقر موقتی به دلیل وقوع یک رویداد ناگوار مانند فاجعه زیست‌محیطی، از دست دادن شغل و مشکل سلامتی شدید است. مردم حتی می‌توانند با کمک‌های کوچک کمک کنند؛ زیرا این فقر از دیدگاه بین‌المللی به دلیل رویداد تأسف‌آور رخ می‌دهد.

فقر نسلی

این نوع فقر از دیدگاه بین‌المللی به فرد و خانواده‌ها از یک نسل به نسل دیگر تحویل داده می‌شود. این نوع فقر پیچیده‌تر است زیرا راه فراری نیست و مردم به خاطر اینکه در آن گرفتار می‌شوند قادر به دسترسی به ابزار موردنیاز برای خروج از آن نیستند. "این نوع فقر در خانواده‌هایی رخ می‌دهد که حداقل دو نسل در فقر متولد شده‌اند. خانواده‌هایی که در این نوع فقر زندگی می‌کنند، ابزاری برای از برون‌رفت از این وضعیت خود ندارند.

این نوع فقر از دیدگاه بین‌المللی در مناطق روستایی با جمعیت کمتر از ۵۰,۰۰۰ رخ می‌دهد. این نوع فقر مختص منطقه‌ای است که فرصت‌های شغلی کمتر، دسترسی کمتری به خدمات، پشتیبانی کمتر از معلولیت و فرصت‌های آموزش عالی وجود دارد. مردم بیشتر در حال تلاش برای زندگی کشاورزی و سایر کارهای منحصربه‌فرد موجود در محیط اطراف خود هستند

روستایی

شهری

این نوع فقر از دیدگاه بین‌المللی در مناطق شهری با جمعیت بیش از ۵۰,۰۰۰ رخ می‌دهد. موارد زیر چالش‌های بزرگی هستند که شهروندان فقیر با آن مواجه‌اند

دسترسی محدود به بهداشت و آموزش و پرورش

مسکن و خدمات ناکافی

محیط خشونت‌آمیز و ناخوشایند به علت ازدیاد جمعیت

مکانیسم محافظت اجتماعی کم و فقدان آن

تأثیرات کلی فقر بر جامعه

▶ فقر بخاطر مشکل نابرابری، به ویژه نابرابری درآمد، یکی از اصلی‌ترین علل فشارها و تهدیدات اجتماعی برای جدا کردن یک ملت است. این زمانی اتفاق می‌افتد که ثروت در یک کشور بین شهروندان آن به درستی توزیع نشده باشد. به عبارت دیگر، وقتی پول و ثروت در دست عده بسیار کوچکی از افراد باشد.

یکی از ویژگی‌های کشورهای پیشرفته داشتن طبقه اجتماعی متوسط است اما اخیراً می‌بینیم که حتی در کشورهای فوق‌پیشرفته غربی نیز طبقه متوسط جامعه کم‌کم از بین رفته و به دنبال آن هم شورش‌ها و برخوردهای شدید در جامعه ایجاد شده است. فقر عامل بسیار خطرناکی در جامعه است که می‌تواند ثبات کل جامعه را از بین ببرد. «بهار عربی» نمونه خوب دیگری است که در کلیه کشورهای مربوطه، شورش‌ها بخاطر کمبود کار و سطح بالای فقر ایجاد شدند. این باعث فروپاشی بسیار حکومت‌ها می‌شود.

آثار فقر

سیاسی

اجتماعی

فرهنگی

اقتصادی

فقر سلامتی

رخت برستن
صفات پسندیده

اضطراب و
ناراحتی های
روحی

ضعف علمی

ضعف
عقیدتی

فقر کودکان

آثار اقتصادی

▶ از آن جا که فقر پدیده ای اقتصادی است، به طور طبیعی در حوزه ی اقتصاد آثاری ویران گر برجای می نهد. این پدیده چنانچه به موقع شناسایی و نابود نشود، چون غده ای سرطانی گسترش یافته، جامعه را فرا می گیرد و به مرگ اجتماع می انجامد؛ به تعبیر جامعه شناسان، فقر فقر می زاید و به طور معمول فرزندان فقرا در محرومیت باقی می مانند. مورد استفاده قرار نگرفتن امکانات بالقوه ی اقتصادی، فقدان سرمایه ی لازم برای سرمایه گذاری، کمبود تقاضا برای نیروی کار، پایین بودن مزد ها و رشد منفی، از دیگر آثار اقتصادی فقر است؛ زیرا فقرا، به سبب محرومیتی که دارند، به طور معمول از تحصیلات و تخصص لازم بی بهره اند؛ در نتیجه، از ظرفیت کارخانه ها و مزارع و دیگر منابع و امکانات استفاده ی کامل نمی شود، تولید کاهش می یابد و در نهایت، کشور فقیر برای تأمین نیازهای اساسی اش، ناگزیر ارزش های خود را زیر پا می نهد. دست نیاز به سوی کشورهای ثروتمند دراز می کند و به وابستگی اقتصادی، که اغلب به وابستگی سیاسی می انجامد، تن می دهد.

آثار اجتماعی

- ▶ میان محرومیت های اقتصادی و مسائل فرهنگی - اجتماعی پیوندی مستحکم وجود دارد. آثار گوناگون فقر در هنجارهای جامعه نیز تأثیر می گذارد.
- ▶ مهم ترین اثر اجتماعی فقر که خود به آثار دیگر می انجامد، ضعف شخصیت تهیدستان است. فقیران، به سبب برخوردار نبودن از امکانات مادی و موقعیت اجتماعی، در جامعه مورد تحقیر قرار می گیرند؛ اگر حقی از آن ها پایمال شود، کسی گفتارشان را نمی پذیرد. بنابراین، قدرت دفاع از حق خود را از دست می دهند و نومید به انزوا روی می آورند. امام سجاد (ص)، با توجه به تأثیر فقر بر شخصیت انسان، چنین دعا می کرد:... خدایا، حیثیت مرا با تنگدستی پایمال نگردان. (حضرت علی (ع) نیز در این باره می فرماید: تهیدست کوچک شمرده می شود، سخن وی را نمی شنوند و جایگاه او را نمی شناسند. و در فرازی دیگر از گفتار خویش می فرماید: اگر فقیر راستگو باشد او را دروغ گو می پندارند.
- ▶ آنچه گذشت، آثار اجتماعی فقر را در شخص فقیر نشان می دهد. این آثار در صحنه ی اجتماع بسیار خطرناکتر و ویرانگرتر است. بخشی از این آثار، که به طور عمده زاییده ی عقده های روحی و تحقیرهای اجتماعی و سلب شخصیت تهیدستان شمرده می شود، عبارت است از: بالا رفتن آمار جرائم و بزهکاری حتی در میان کودکان و نوجوانان، طلاق، اعتیاد، فحشا، تکدی گری و ...

آثار اجتماعی

فقر و کودکان

▶ از دهه شصت میلادی تاکنون سهم کودکان متاثر از فقر بیشتر و بیشتر شده است. کودکان کمترین انتخاب و توانایی را برای تغییر اتفاقاتی که برایشان می‌افتد دارند. آنها برای کمک کردن به خانواده‌هایشان کاری نمی‌توانند بکنند و اجباری هم به آن ندارند. تازمانیکه می‌توانند به خوبی روی دو پای خود بایستند، تقریباً شش سالگی، آنوقت وارد کار کودکان می‌شوند.

▶ تقریباً همه تاثیرات ممکن فقر بر زندگی کودکان تاثیر دارد. زیرساخت‌های ضعیف، بیکاری، فقدان خدمات اولیه و درآمد بر نداشتن تحصیلات، تغذیه بد، خشونت در خانه و بیرون از آن، کار کودکان، انواع و اقسام بیماری‌ها منعکس می‌شود.

فقر و سلامتی

یکی از ساده‌ترین مقیاس‌ها برای سنجش فقر در کل دنیا نگاه کردن به وضعیت سلامت و امید به زندگی در بین جوامع است. جای تعجب نیست که هر کجای دنیا، جوامع فقیرتر وضعیت بدتری دارند. اما سلامت انسان‌ها نه تنها تحت تاثیر فقر مالی بلکه تحت تاثیر محرومیت اجتماعی که یکی دیگر از اثرات نادیده‌گرفته‌شده فقر است، می‌باشد. مهم نیست که فقر بر سلامت جسمی کسی اثر می‌گذارد یا روحی، نتیجه نهایی یکسان است: فقرا به طور متوسط زندگی کوتاه‌تری نسبت به افراد ثروتمند دارند.

آثار فرهنگی

الف) ضعف عقیدتی

▶ محرومیت های اقتصادی ناشی از فقر، در افرادی که ظرفیت کافی ندارند و از سویی به سبب فقر از فراگیری تعالیم دینی بی بهره اند، به سست شدن ارکان ایمان می انجامد و ممکن است اعتقادشان به مبدأ هستی را ضعیف کند. پیامبر اکرم (ص) می فرماید: «اگر رحمت پروردگارم بر فقرا نبود، نزدیک بود فقر به کفر بینجامد». حضرت علی (ع) فقر را موجب ضعف ایمان و سستی دین می داند»

ب) ضعف علمی

▶ کمبود مراکز آموزشی و مربیان مجرب یکی از آثار فقر در سطح جامعه است. علاوه بر این، امکانات محدود جامعه نیز تنها در اختیار گروه های خاصی که از توانایی مالی برخوردارند، قرار می گیرد. در کشورهای فقیر معمولاً کودکان از سنین پایین در کنار سرپرست خانواده برای تأمین نیازهای اولیه زندگی تلاش می کنند و به همین سبب، آمار ترک تحصیل نوجوانان بسیار بالاست.

▶ (ج) اضطراب و ناراحتی های روحی

▶ وقتی فاصله ی طبقاتی در جامعه ای شدت یابد، به تدریج کینه ها و عقده های روحی در درون فقرا ریشه می دواند و حالت نومیدی و افسردگی آن ها را فرا می گیرد و آثار اجتماعی زیانباری به ارمغان می آورد. امام صادق (ع) در این باره می فرماید:

▶ چند چیز است که هر کس یکی از آن ها را نداشته باشد، زندگی اش دچار کاستی و عقلش پریشان و ذهنش مشوش است:

وسعت
روزی

امنیت

سلامتی

▶ (د) رخت بر بستن صفات پسندیده

▶ انسان های نیازمند، به سبب تزلزل روحیه ای که دارند، اغلب گرفتار ضعف شخصیت شده، به تدریج خصلت های والای خود را از دست می دهند. به بعضی از صفات ناپسند مبتلا می شوند؛ برای مثال وقتی نیازمندی می بیند کسی سخن راستش را باور نمی کند، کم کم در برابر دروغ گویی بی تفاوت می شود. امام رضا (ع) در این باره می فرماید: هرگاه دنیا به کسی پشت کند (فقیر شود) نیکی های خودش را نیز از او می گیرد.

آثار سیاسی

▶ فقر و محرومیت سبب می شود تهیدستان در برابر دولتمردان احساس کینه و دشمنی کرده، در اجرای برنامه های دولت کارشکنی کنند. هر چند این گروه ها از موقعیت اجتماعی بی بهره اند؛ ولی بدان دلیل که بیش تر مردم را شکل می دهند، رضایت آن ها موجب مستحکم شدن پایه های حکومت و ناخشنودی آن ها سبب فروپاشی آن می شود. هر گاه مردم فقیر به حکومت خود اعتقاد و اعتماد نداشته باشند، به سادگی بازیچه ی گروه های مخالف دولت می شوند و در برابر مزدی ناچیز مقاصد آنان را اجرا می کنند. حضرت علی (ع) در نامه ی خود به مالک اشتر درباره ی تهیدستان چنین سفارش می کند:

همانا عامه ی مردم ستون دین و ساز و برگ در برابر دشمنان شمرده می شوند؛ پس باید توجه تو به آنان بیشتر و میل تو به ایشان فزون تر باشد

کارهای تو باید خشنودی رعیت را به دنبال داشته باشد؛ زیرا خشم توده های مردم، خشنودی خواص را پایمال می کند و حال آن که خشم نزدیکان، اگر توده های مردم از تو خشنود باشند، ناچیز است.

پیشنهادها و توصیه های سیاستی در جهت کاهش فقر

برنامه ریزی برای مقابله با فقر از برنامه های مهم دولت است. تأمین زندگی فقرا در درجه اول به طور حمایتی و در درجه دوم با خودکفایی از وظایف دولت و نهادهای مربوط است. طرح های مبارزه با فقر باید بر افزایش قدرت خرید فقرا تمرکز داشته باشد و نباید افراد کم درآمد را به کمک های دولت متکی کند، بلکه باید آنها را به کار و قدرت خودشان تشویق و امیدوار کند.

از آنجاکه فقر یک مشکل مهم در دنیا است ضرورت دارد به آن توجه شود و برنامه ریزی های اساسی برای فقرزدایی صورت گیرد. این برنامه ها و راهکارهای پیشنهادی عبارتند از:

شناسایی اقشار آسیب پذیر (گروههای هدف در برنامه های کاهش فقر)

با در نظر گرفتن این مطلب که هزینه های عملیاتی کدام یک از برنامه های ممکن در شناسایی نیازمندان پایینتر است انتخاب برنامه شناسایی گروه هدف صورت میگیرد. مدارس و خانه های بهداشت با همکاری سازمان بهزیستی ، کمیته امداد امام خمینی (ره) ، شوراهای شهر و روستا و سایر سازمانهای غیردولتی در هر استان میتوانند متولی امر شناسایی گروه های هدف گردند. بعد از شناسایی، تشکیل بانک اطلاعات کامپیوتری از افراد تحت پوشش و ثبت کلیه مشخصات آنها به منظور ارزیابی و یا قطع حمایت های قانونی و اقداماتی جهت مقابله با ورود افراد غیرفقیر به این گروه، ضروری است

هدفمند نمودن یارانه ها به سمت گروههای آسیب پذیر و نیازمند جامعه

همه ساله در کشور با هدف بهبود توزیع درآمد، مبالغ قابل ملاحظه‌ای تحت عنوان یارانه های آشکار و پنهان صرف میگردد. در حالیکه علیرغم این تخصیص قابل ملاحظه، این ایراد نیز پیوسته مطرح می شود که اقشار یا مناطق خاصی از کشور در مقایسه با اقشار یا مناطق دیگر دچار تنگناها و فقر معیشتی بیشتر می باشند. مقوله فوق ناشی از ناکارآمد بودن ساختار نظام پرداخت یارانه در کشور میباشد که ضرورت اصلاح آن را اجتناب ناپذیر میسازد. زیرا در حال حاضر نظام پرداخت یارانه بیشتر به نفع گروههای کم درآمدی بالا عمل مینماید تا اقشار کم درآمد. بعنوان مثال براساس اطلاعات اخذ شده از سازمان مدیریت ، ۳۰ درصد بالای درآمدی " ۵۰ درصد " و ۲۰ درصد پایین درآمدی فقط "۰/۸" درصد از مصرف بنزین را داشته اند. که این مورد در ارتباط با سایر کالاها و خدمات مشمول یارانه به نوعی صادق میباشد.

حمایت از اقشار آسیب پذیر شامل بهره مندی از بهداشت عمومی، برخورداری از آموزش و پرورش عمومی و داشتن حداقل سرپناه قابل قبول

❖ در زمینه آموزش و بهداشت، نابرابری گسترده ای میان استانهای مختلف کشور به چشم میخورد. به عنوان مثال، علیرغم افزایش نرخ باسوادی، هنوز در برخی استان ها درصد قابل توجهی از کودکان به مدرسه راه نیافته اند. بدیهی است تأمین منابع لازم پیش بینی ردیف خاص در بودجه سالانه برای پوشش هزینه های تغذیه دانش آموزان در مدارس شبانه روزی و ارائه تسهیلات برای رفت و برگشت هفتگی از روستاها به مدارس و بالعکس، مسائلی هستند که امکان فرصت تحصیلی بیشتر برای اقشار کم درآمد را فراهم می نمایند.

❖ در ایران، علاوه بر موسسات آموزشی دولتی نظیر: مدارس و دانشگاههای دولتی، موسسات غیردولتی دیگری نیز وجود دارند که بر بخش آموزش تأثیرمی گذارند. برخی از این مراکز عبارتند از: کتابخانه ها، سینماها، مجتمع های هنری و فرهنگی، مساجد و سایر اماکن مذهبی و رسانه های ارتباط جمعی نظیر رادیو و تلویزیون، مطبوعات و سایر رسانه های نوشتاری. همه این مراکز، فضای آموزشی کشور را تحت تأثیرقرار میدهند. لذا لزوم توجه به مراکز مذکور در استان های مختلف و اختصاص منابع مالی و چگونگی تأمین اعتبار این منابع، همگی مواردی هستند که باید در برنامه های کاهش فقر لحاظ شده و امکان دسترسی به این مراکز برای اقشار آسیب پذیر فراهم گردد. امکان استفاده رایگان این اقشار از خدمات مذکور به عنوان یک ابزار میتواند مورد بررسی قرار گیرد.

❖ در زمینه بهداشت و درمان، علی‌رغم افزایش امید به زندگی، کاهش نرخ باروری، کاهش نرخ مرگ و میر، افزایش دسترسی به آب آشامیدنی خصوصاً در روستاها، افزایش دسترسی جمعیت به خدمات درمانی و ... هنوز برخی استانهای کشور با مشکلات جدی مواجه هستند. جهت بهبود توزیع عادلانه خدمات بهداشتی و کیفیتی آن، بهتر است همکاری روز افزونی میان نهادهای دولتی نظیر وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و موسسات غیردولتی نظیر شوراهای بهداشت و درمان شهری و روستایی به وجود آید. همچنین شرایطی فراهم گردد که افراد زیر خط فقر مطلق از خدمات بهداشتی و آموزشی رایگان برخوردار شوند. لذا تداوم نقش دولت و ارائه خدمات و مراقبت‌های بهداشتی پایه برای همه اقشار جامعه به ویژه برای قشر کم درآمد جامعه و پرداخت یارانه به این قشر ضروری است. افزایش آگاهی و تغییر فرهنگ در زمینه پوشش تنظیم خانواده، تجهیز خانه‌های بهداشت به مکمل‌های دارویی و افراد ماهر و دوره دیده و مراکز خدمات ویژه نظیر واکسیناسیون، پیشگیری و کنترل بیماری‌های بومی و درمان بیماری‌های واگیر در مناطق محروم. بر طرف ساختن ضعفهای مدیریتی در نظام شبکه‌های بهداشتی از جمله اقدامات در راستای برنامه‌های کاهش فقر است.

❖ در زمینه مسکن، گروههای کم درآمد به حاشیه نشینی سوق داده شده‌اند و به دلیل محرومیت از سند مالکیت و معاملات غیررسمی و خلاف قانون در این مناطق، از تسهیلات بانکی، امکانات بهسازی مسکن، دریافت سند و وام و ... تا حدودی محروم شده‌اند. یکی از ابزارهایی که در اغلب کشورهای جهان برای استفاده اقشار کم درآمد از مسکن مناسب در نظر گرفته میشود، احداث واحدهای مسکونی استیجاری متعلق به بخش عمومی با حمایت موثر خیرین برای زوجهای جوان میباشد که متأسفانه در کشور ما، مسکن عمومی غیردولتی برای اقامت گروههای اجتماعی ضعیف و به صورت اجاره‌ای، بسیار محدود است و افراد با وضعیتهای درآمدی متفاوت مجبورند در یک بازار رقابت آزاد مشترک به تهیه مسکن بپردازند.

اصل رویاگونه ۳۱ قانون اساسی: **"داشتن مسکن متناسب بانیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رعایت اولویت برای آنها که نیازمندترند به خصوص روستانشینان و کارگران زمینه اجرای این اصل را فراهم کند."**

توسعه کارآفرینی و توانمندسازی فقرا و اقشار کم درآمد

توانمندسازی به عنوان اصلیترین جهت گیری دولت در مبارزه با فقر به راهی جز ایجاد اشتغال منتهی نخواهد شد. در عین حال ماهیت فقر ایجاب می کند اشتغال هدفدار در این زمینه زودبازده بوده و به سادگی قابل حصول باشد. لذا آموزش افراد جویای کار و شناسایی زمینه های ایجاد مشاغل زودبازده در بخشهای کشاورزی، دامداری، صیادی، صنایع دستی و غیره برای واگذاری به افراد جویای کار از جمله اقدامات لازم در جهت توانمندسازی فقرا است.

توجه به توسعه مناطق روستایی و محروم کشور به منظور رفع عدم تعادلهای منطقه ای

اهتمام بر توسعه روستاها به عنوان راهکار موثر بر کاهش فقر روستایی ، افزایش درآمد خانوارهای کم درآمد و جلوگیری از مهاجرت (و به اصطلاح جابجایی فقر) از زمینه هایی است که در برنامه کاهش فقر میتواند مورد تاکید قرار گیرد . به عبارتی با تغییر نگرش ، روستاها از محلی برای تولید صرف به محلی برای زندگی و تولید مبدل میشوند. علاوه بر این، افزایش تولیدات کشاورزی و ارایه حمایتهای لازم به کشاورزان با هدف افزایش درآمد آنان و بهبود ارزش افزوده بخش کشاورزی توأم با تاکید بر تحقیق و توسعه و آموزش نیروی کار در این بخش ضروری است. کوشش شود صنایع بومی ، صنایع دستی ، صنایع سبک، صنایع جانبی و روستایی حمایت شوند و افراد کم درآمد از این طریق مشغول بکار شوند و درآمد کسب کنند تا به خودکفایی برسند.

یادآوری این نکته حایز اهمیت است که وامهای حمایتی به تنهایی قادر به حل مشکلات فقرای روستایی نیست و مداخلات در بازار کالا نیز ضروری است .

فهرست منابع و مآخذ

۱. جلالی، محسن ، ارزیابی فقر در اقتصاد ایران ، روند ، پاییز و زمستان ۱۳۸۵ ، شماره ۵۰ و ۵۱
۲. پروین، سهیلا ، علل و ریشه های فقر ، جهاد ، تیر و مرداد ۱۳۷۶ ، شماره ۱۹۶ و ۱۹۷
۳. عبیری، غلامحسین ، ریشه های فقر ، بانک و اقتصاد ، ۱۳۸۰ ، شماره ۱۹
۴. کلهر، احمد ، فقر و شیوه های مدیریتی مقابله با فقر ، مجله اقتصادی ، مرداد و شهریور ۱۳۸۴ ، شماره ۴۵ و ۴۶
۵. ا. ضروم چیلر، نسرین ، ابعاد گوناگون فقر ، مجموعه پژوهش های اقتصادی (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران)، ۱۳۸۴، شماره ۲۷
۶. سیدرضی (۱۴۰۰ق) ، نهج البلاغه، محمد دشتی

باتشکر از حسن توجه شما

و زحمات استادگرامی